

stva, ktoré sa však dajú interpretovať tak, že im naraz vyhovujú viaceré teórie významu.

Posledná, desiata kapitola (s. 165 – 180) sa venuje tzv. filozofii prirodzeného jazyka, ktorá sa etablovala v polovici dvadsiateho storočia v Oxforde a odtiaľ sa rozšírila na iné miesta v anglosaskom svete. Z množstva známych koncepcií z tohto prúdu Marvan vyberá dve: Austinovu a Searlovu teóriu rečových aktov, ktoré stručne načrtáva a aj vzájomne porovnáva. Kapitola končí úvahou o perspektívach rozlišovania sémantiky a pragmatiky, pričom Marvan sa podľa všetkého prikláňa na stranu skeptikov, ktorí sú motivovaní práve oxfordskou filozofiou prirodzeného jazyka. Na margo tejto kapitoly si dovoľím jednu poznámku: Na jej začiatku Marvan charakterizuje filozofiu prirodzeného jazyka takto: Jej predstavitelia „se shodnú na tom, že detailní zkoumání běžného jazykového úzu může sloužit jako nanejvýš vhodný předstupeň k řešení filosofických problémů, případně jako nástroj jejich odstranění“ (s. 165). Je však evidentné, že to je príliš všeobecné vymedzenie, ktoré sa neaplikuje len na filozofiu prirodzeného jazyka, ale podobné vyjadrenia možno nájsť aj u Russella či predstaviteľov Viedenského krúžku atď.

Na záver si dovoľím povedať, že napriek niektorým drobným výhradám sa Marvanovi podarilo napísať výbornú knihu. Zaoberá sa reprezentatívnymi postavami a problémami analytickej filozofie jazyka, ponúka prístupný výklad hlavných koncepcií a argumentov, vďaka čomu si jeho kniha nepochybne nájde svoje miesto medzi základnou literatúrou pri výučbe analytickej filozofie na vysokých školách.

Marián Zouhar

doc. Mgr. Marián Zouhar, PhD.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: marian.zouhar@gmail.com

OTAKAR A. FUNDA:

Když se rákos chvěje nad hladinou

Praha: Karolinum 2009, 242 s.

Otakar A. Funda, profesor filozofie a religionistiky na Karlovej univerzite, je autorom viacerých monografických prác (uvediem aspoň knižku *Thomas Garrigue Masaryk – sein philosophisches, religiöses und politisches Denken*, ktorá vyšla v prestížnom vydavateľstve Peter Lang v r. 1978, či knihy *Víra bez náboženství* (1994), *Znavená Evropa umírá* (2000) alebo *Mezi vírou a racionalitou* (2003), a najmä *Ježíš a mýtus o Kristu* (2007). Pôvodne vyštudoval protestantskú teológiu v Prahe a Bazileji, neskôr sa začal venovať

existenciálnej interpretácii kresťanskej viery v nemeckej protestantskej teológii 20. storočia, religionistickému štúdiu kresťanstva, filozofii náboženstva, ale aj dejinám antickej a novovekej filozofie. O šírke tematického spektra, ktoré je v poli autorovho bádateľského záujmu, svedčí aj jeho najnovšia knižná práca *Když se rákos chvěje nad hladinou / Fragmenty – texty*, ktorá je jubilejným spätným pohľadom na vlastný intelektuálny vývoj, sumarizujúcim otázky, ktoré O. Funda vo svojich prácach nastoloval.

Už názvom autor predznamenáva istú žánrovú heterogénnosť, v knižke naozaj nachádzame texty esejistické, odborné state, texty prednášok, do vedeckého textu jemne vkĺznu osobné odbočky, spomienky, citácie z autorovej korešpondencie či z korešpondencie iných filozofov. A sám názov napokon prezrádza tendenciu k poetizácii výpovede, k filozofovaniu, ktoré nie je uzatvorené v akademickej pracovni, ale ktoré sa necháva inšpirovať stretnutiami s javmi každodennej skutočnosti, najmä však s prírodou, napríklad s trstinou chvejúcou sa nad vodnou hladinou, ktorú obkresľuje oko trpezlivého rybára – (seba)reflektujúceho pozorovateľa a analytika. Je to filozofovanie, ktoré by sme mohli prirovnať (odvolávajúci sa pritom na autorove slová) k voľným potulkám krajinou, nie k pochodu s pevne stanovenou trasou; k túlaniu, chvíľami snivému, vzápätí triezvemu, spojenému s pozorovaním reality a rešpektujúcemu pozorované. Filozof pri týchto potulkách formuluje otázky o základných problémoch ontológie, gnozeológie, etiky – nie s nárokom na jednu správnu odpoveď, ale ani nie s bezradnosťou stratenca rezignujúceho na objektívne poznávanie, na voľbu vlastného, argumentmi zdôvodneného postoja. Niektoré odpovede necháva pritom (zámerne) otvorené, nezakrývajúc vlastné neistoty späť s hľadačstvom, niektorými priam prizýva do diskusie.

Knižka pozostáva z dvoch častí, nazvaných *Fragmenty* a *Texty*, ide však skôr o formálne delenie, pretože všetky texty zahrnuté do knižky navzájom súvisia, autor akoby sa v nich pohyboval v kruhoch, problémy, na ktoré sa sústreďuje, sa prelínajú, vrstvia, vytvárajúc vnútorne späť, viacerými paradoxmi vystužený tematický oblúk. Kľúčovými témami je na jednej strane vyjasňovanie pojmov reality, objektivity, racionality, pravdivosti, humanity, na druhej strane kritické reflektovanie vzťahu filozofie a náboženstva, možného pôsobenia filozofie v živote indivíduí i spoločnosti, pričom obe tieto tematické oblasti autor presvecuje cez ich vzájomné prepojenie. V tejto knižke autor neprináša – v porovnaní s predchádzajúcimi dielami – zásadne nové otázky ani odpovede. Ide o bilancovanie toho, čo premyslel, sformuloval počas doterajšieho života, a treba uznať, že toho premysleného, sformulovaného nie je na jeho konte málo...

„Spätným pohľadom“ na svoje počiatkové teologické obdobie a na neskoršie korekcie svojich názorov Funda uskutočňuje rekonštrukciu kľukatej filozofickej cesty, ktorou prechádzal. Myslím si, že pre čitateľov môže byť táto rekonštrukcia cesty od protestantskej teológie k existenciálnej (nakoniec ateistickej) interpretácii kresťanskej viery zaujímavá (dokonca v istom zmysle provokujúca) aj preto, že autor postupne začal pristupovať k svojmu bádateľskému programu a vôbec k religionistike a filozofii náboženstva z pozícií kritického racionalizmu, realistického krídla logického pozitivizmu a procesualnej ontológie, ktoré prijal za svoje (v tomto kontexte akiste nezvyčajné) filozofické východiská. Tie ho priviedli až k tomu, že dimenziu transcencie, vyjadrenú symbolom

Boha, označil za výtvor ľudského sebarefektívneho vedomia, že samotného Boha vníma ako „šifru pre najhlbšiu dimenziu ľudstva“. Argumentujúc v prospech humanitného ateizmu (vnímaného ako legitímneho dediča kresťanskej tradície) Funda zdrazňuje myšlienku, že kresťanstvo „znieslo Boha z neba a umiestnilo ho medzi ľudí, do ľudí“, Boh sa teda „deje v ľuďoch“, ešte presnejšie, „v spoluľudstve“, preto za najdôležitejší odkaz kresťanskej viery filozof pokladá – hľadiac na ňu z perspektívy európskej tradície – to, že kresťanstvo je náboženstvom lásky, v čom spočíva jeho jedinečnosť. V pozadí tohto „čítania“ kresťanstva je chápanie teológie ako kritickej sebareflexie viery, ktorá sa s vedomím rizika „odvažuje vstupovať do nových priestorov dosiaľ nie bežných interpretácií“. Takýto postoj privádza autora až k postulovaniu tézy o humanizme bez náboženstva, o tzv. „biologickom humanizme“, ktorého základom je úcta k životu (filozof v nej vidí univerzálny, interkultúrny a interreligiózný základ etiky, amorálne preto je podľa neho to, čo nepodporuje zachovanie života, čo sa stavia do opozície proti prírode). Pri intelektuálnom pokuse o vykročenie za priestor nabitý rozpormi medzi náboženskou vierou a kritickým myslením nie je ťažké identifikovať stopy myšlienok Bonhoffera, Bultmana, Tillicha, Ebellinga, v nemalej miere Schweitzera, ale aj rezonanciu myšlienok Pascala, Kierkegaarda, Heideggera a Jaspersa. Je evidentné, že jedným z najťažších problémov, ktoré Funda rieši, je problém zlučiteľnosti kresťanskej (akejkoľvek náboženskej) viery s kritickým myslením a ďalej projekt (konzekventnej) demytologizácie a existenciálnej interpretácie viery; projekt, ktorý v jeho chápaní má byť zároveň základom spomínaného „biologického humanizmu“ a etiky bez náboženskej opory.

Druhým kľúčovým problémom na Fundovej filozofickej trajektórii je problém reality, objektivity, racionality. V tejto oblasti autor nadväzuje (hoci v niektorých aspektoch aj polemicky) najmä na Poppera, Carnapa, Whiteheada, Hartmanna a formuluje svoje myšlienky, ktoré sú vo východiskách napojené na koncepciu kritického racionalizmu a procesuálnej, v posledných rokoch aj evolučnej ontológie (konceptie Josefa Šmajsa). Pri poznávaní prírody ako nezávisle existujúcej skutočnosti Funda dôveruje racionalite (nie v zmysle descartovsko-leibnizovského protikladu empirického poznávania, ale v nadväznosti na empiriu) ako ľudsky špecifickej výbave človeka (prírodného tvora) a za kritérium správnosti (tento pojem používa radšej ako pojem pravdy) poznania pokladá jeho kompatibilitu so skutočnosťou (samotné vedecké poznanie chápe ako „primerané“ skutočnosti). Vychádzajúc z kompatibility ľudského logu a kozmického logu filozof dôvodí, že racionalita je už založená ontologicky a rozvíja sa – ako univerzálna ľudská danosť – vždy v určitom historickom, sociálnom, kultúrnom kontexte, v určitom type komunikácie, diskurzu. Knižka – podobne ako napríklad *Znavená Evropa...* – je zanietenu obhajobou racionality, v ktorej autor vidí najdôležitejšiu z európskych duchovných tradícií a o ktorej je presvedčený, že je schopná uchopiť nielen určité výseky (vonkajšej) skutočnosti, ale aj ľudské vzťahy, túžby, ciele a že je – na rozdiel od vizionárskej eufórie či od mesianistického heroizmu – spoľahlivou oporou človeka v myslení aj konaní. Základnou tézou určujúcou zodpovedanie ontologických a gnozeologických otázok je pre Fundu známych „šesť K“, ktoré sú podrobnejšie analyzované v predchádzajúcich prácach. K tejto téze odkazuje takzvaná „Fundania“, ktorá vymedzuje skutočnosť v jej celistvosti ako „kom-

plexitu komplementarity komponentov v koreláciách, kontinuite a kontextoch“. Je teda evidentné, že filozof neakceptuje koncepcie, ktoré by trvali na jednej (pravej) štruktúre skutočnosti, jednom (správnom) prístupovom kľúči k nej, jednom (k pravde vedúcom) poznávacom princípe, príp. na jednej príčine, jednom celi či zmysle.

Za hodné povšimnutia – najmä s ohľadom na súčasného človeka, jeho fragmentarizovaný čas a spôsob života – stojí Fundovo zdôrazňovanie celostného pohľadu a uchopenia sveta, ku ktorému vedie filozofia. Hoci metaforicky, no veľmi výstižne vymedzuje autor filozofiu ako „hrádzu proti povrchnosti a plytkosti“, ako hrádzu proti rýchlym, ľahkým istotám (filozofia „kotví“, ako vraví, skôr v znepokojujúcom ďalšom spytovaní...), či ako metodológiu (nielen vied), ľudských činností, postojov – celého ľudského života (a ako Funda zdôrazňuje vo viacerých prácach, aj ľudskej smrti, jej prijatia). Za dôležitý znak filozofie pokladá to, že filozofia ako racionálna kritická reflexia skutočnosti a ľudskej sebareflexie upozorňuje človeka na antinómie a učí ho niesť ich. Konkrétne sú to podľa neho antinómie týkajúce sa objektivity poznania, vzťahu ontológie a gnozeológie, resp. nezávislej existencie ontickej skutočnosti (prvá a druhá antinómia). Tretiu antinómiu, pregnantne sformulovanú už v práci *Znavená Evropa*, by bolo možné stručne vyjadriť takto: Vedomie neodvratiteľného zániku (každý individuálnej existencie, ale aj celej civilizácie) nie je dôvodom na to, aby človek prestal kvalitne žiť. Napokon štvrtá fundovská antinómia sa týka vzťahu sféry racionálnych poznatkov a sféry existenciálnych rozhodnutí. Autor tu koriguje svoje predchádzajúce chápanie ich vzťahu, podčiarkujúc, že toto rozlíšenie má síce odôvodnenie v gnozeológii, stráca ho však v oblasti ľudského konania, pretože – a tu hovorí Funda novšieho obdobia – racionalita nie je eticky neutrálna, indiferentná, ale je schopná iniciovať ľudské (aj existenciálne závažné) činy. A práve racionálne rozhodnutia môžu zabrániť ich škodlivej patetizácii.

Významu filozofie pre ľudský život venuje Funda opakovane pozornosť vo viacerých textoch a jej azda najväčší prínos vidí v tom, že ako láska k múdrosti je výchovou či, ako vraví, „výchovným dianím“, „výchovným konceptom“, takže kladenie filozofických otázok pokladá za dôležitú „prácu na sebe“. Mne osobne sympatický a v kontexte dnešného účelovo ponímaného pojmu vzdelanosti aj aktuálny je Fundov kritický postoj k redukovaniu vzdelania na získanie odbornej kvalifikácie; bez filozofie (napríklad ako lásky k múdrosti, hrádze proti povrchnosti a plytkosti...) sa totiž nemôže naplniť cieľ výchovy ani vzdelania. No napriek dôrazu na prepojenie filozofie/filozofovania s ľudským konaním a celým životom je Funda (nepochybne pod vplyvom dávnejších i menej dávnych historických skúseností) obozretný v súvislosti s konceptom „angažovanej filozofie“, konkrétne v podobe priameho formovania ľudskej praxe. Preto uznáva len dve podoby praktického pôsobenia filozofie: už spomínanú podobu výchovy, vzdelania a podobu poradenstva (najmä politického). S problematikou vzdelania súvisia texty (pôvodne prednesené v Paríži pred francúzskym senátom pri príležitosti roku českej kultúry vo Francúzsku) venované Masarykovej koncepcii vzdelanosti (ktorej viaceré princípy Funda preberá a aktualizuje) a mapovaniu Masarykovej cesty k vzdelaniu. Dejinám českého filozofického (náboženského) myslenia sú venované reflexie o Jánovi Husovi, Emanuelovi Rádlovi a Josefovi L. Hromádkovi.

Knižka *Když se rákos chvěje nad hladinou /Fragmenty – texty* má šancu zaujať tak tégami, ako aj netradičným, diskusie otvárajúcim prístupom k nim a esejistickým štýlom. Som presvedčená, že jej príťažlivosť zvyšuje aj rozmer osobného vyznania textov.

Etela Farkašová

prof. PhDr. Etela Farkašová, CSc.
Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
Šafárikovo nám. 6
818 01 Bratislava 1
SR
e-mail: farkasova@fphil.uniba.sk

MICHEL FOUCAULT:

Zrození kliniky

Červený Kostelec: Pavel Mervart 2010, 257 s. ISBN 978-80-87378-29-8

Preklad: Jan Havlíček, Čestmír Pelikán

Foucaultovo dielo *Zrodenie kliniky* z jeho rannej tvorby prináša aj v súčasnosti aktuálnu a nezodpovedanú otázku, ako sa v jednotlivých odvetviach, ktoré sa postupne konštituovali do formy, keď sa mohli premenovať z vedenia či náuky na vedu, vyvíjali jednotlivé formy praxe sebanazerania cez začleňovanie existujúceho subjektu do klasifikácií. Toto dielo sa zameriava na oblasť medicíny, konkrétne na vznik kliniky, ktorá so sebou priniesla nielen zmenu prístupu k samotnej nemoci, ale predovšetkým redefinovala subjekt vzhľadom na jeho dispozíciu nositeľa nemoci, ako aj objekt skúmania klinického diskurzu. Foucault používa výpovede tvorcov modernej lekárskej vedy za účelom potvrdenia kritiky ich vlastných metód desubjektívizácie, na základe ktorej to je znemožnené ich pacientom degradovaným na objekty medicínskeho výskumu.

Foucault používa pojem spacializácie čiže vymedzenia časového okamihu charakterizujúceho zlom oproti vtedajšiemu priebehu skúmanej činnosti, v tomto prípade klinickej teórie a praxe, aby vysvetlil, akým spôsobom verbalizácia patologického dokonala dielo prechodu medzi klasickým pozorovaním a vyvodzovaním záverov v klinickej praxi. Dôsledok tohto partikulárneho zlomu bol však spolu s ostatnými časťami osvieteného diskurzu konca 17. a začiatku 18. storočia (šialenstvo, sexualita, pedagogika...) inovatívny predovšetkým s ohľadom na problém postavenia individua vzhľadom na to, čo sa nazývalo vedou: „,Spíše než opuštění starých teorií a systémů otevřela možnost klinické zkušenosti právě tato formální a hlubinná reorganizace, zrušila dávný aristotelský zákaz: konečně bylo možné vytvářet strukturovaný vědecký diskurz o individu“ (s. 14). Človek už